Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNE ODVJETNICE
JULIANE KOKOTT
od 21. rujna 2023.[1]

Predmet C-605/21

Heureka Group a.s.
protiv
Google LLC

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Městský soud v Praze (Gradski sud u Pragu, Češka Republika))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za povredu odredbi prava tržišnog natjecanja – Mogućnost pozivanja na nepravomoćnu odluku Komisije – Direktiva 2014/104/EU – Područje primjene *ratione temporis* – Početak povrede prije stupanja na snagu Direktive – Rok zastare – Usklađenost prvotnih nacionalnih propisa s člankom 102. UFEU-a i načelom djelotvornosti prava Unije”

Sadržaj

I. Uvod 2

II. Pravni okvir 3

A. Pravo Unije 3

1. Uredba (EZ) br. 1/2003 3

2. Direktiva 2014/104 3

B. Češko pravo 5

III. Činjenice i glavni postupak 6

A. Komisijin postupak u predmetu „Google Shopping” i Odluka C(2017) 4444 *final* 6

B. Nacionalni građanskopravni postupak za naknadu štete koji je pokrenula Heureka 7

[1] Izvorni jezik: francuski

IV. Zahtjev za prethodnu odluku i postupak pred Sudom 8

V. Analiza 10

A. Preliminarno pitanje: može li se nacionalni sud pozvati na odluku Komisije koja još nije pravomoćna? 11

1. Obvezujući učinak odluke Komisije koja još nije pravomoćna 12

2. Obveza prekida glavnog postupka? 13

B. Prvo i drugo prethodno pitanje: posljedice utvrđenjâ iz presude Volvo za ovaj predmet . . . 15

1. Razdoblje odvijanja povrede nakon isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104 15

2. Razdoblje odvijanja povrede prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104 18

C. Treće i četvrto prethodno pitanje: zahtjevi koji proizlaze iz prava Unije u pogledu sustava zastare prije donošenja Direktive 18

1. Može li rok zastare početi teći prije prestanka povrede? (treće pitanje i četvrto pitanje točka i.) 18

2. Može li rok zastare početi teći prije nego što oštećenik sazna da ponašanje predstavlja povredu pravila tržišnog natjecanja? (četvrto pitanje točka ii.) 22

3. Treba li rok zastare zastati tijekom trajanja postupka koji se vodi pred Komisijom i sudskog nadzora nad odlukom Komisije? (pitanje 4. točke iii. i iv.) 24

VI. Zaključak 25

I. Uvod

1. Prema sustavu zastare uspostavljenom člankom 10. Direktive 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije[2], rok zastare ne počinje teći prije nego što prestane povreda prava tržišnog natjecanja i prije nego što tužitelj sazna ili se razumno može očekivati da zna za bitne elemente povrede.

2. U okviru predmetnog zahtjeva za prethodnu odluku Sud u prvom redu treba ispitati je li, prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, zahtjev da rok zastare ne počinje teći prije prestanka povrede već proizlazio iz članka 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti. Sud koji je uputio zahtjev usto dvoji o usklađenosti s pravom Unije određenih drugih aspekata prijašnjeg nacionalnog sustava zastare, koji se osobito odnose na znanje za činjenicu da ponašanje o kojem je riječ predstavlja povredu pravila tržišnog natjecanja te zastoj roka zastare tijekom postupka koji se vodi pred Europskom komisijom i sudskog osporavanja odluke kojom je utvrđena povreda.

[2] SL 2014., L 349, str. 1.

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

1. Uredba (EZ) br. 1/2003

3. U članku 2. Uredbe (EZ) br. 1/2003 [3], naslovljenom „Teret dokaza”, navodi se:

„U svakom postupku na nacionalnoj razini države članice ili onom na razini Zajednice koji se odnosi na primjenu članaka [101. i 102. UFEU-a] Ugovora, teret dokaza za povredu članka [101.] stavka 1. ili članka [102. UFEU-a] Ugovora je na stranci ili tijelu koje prijavljuje povredu. Poduzetnik ili udruženje poduzetnika koji na temelju članka [101. UFEU-a] stavka 3. Ugovora žele ostvariti pravo na izuzeće sami snose teret dokaza o ispunjavaju uvjeta iz predmetnog stavka.”

4. U članku 16. te uredbe, naslovljenom „Jedinstvena primjena prava tržišnog natjecanja Zajednice”, propisuje se:

„1. Kada nacionalni sudovi odlučuju o sporazumima, odlukama ili postupanjima iz članka [101.] ili [102. UFEU-a] koji su već bili predmetom odluke Komisije, nacionalni sudovi ne mogu donositi odluke suprotne odluci koju je donijela Komisija. Također, nacionalni sudovi moraju izbjegavati donošenje odluka koje bi bile u suprotnosti s odlukom koju razmatra Komisija u postupku koji je pokrenula. U tu svrhu, nacionalni sud može procijeniti je li svrsishodno nastaviti s postupkom pred nacionalnim sudom. Ova obveza ne dovodi u pitanje prava i obveze iz članka [267. UFEU-a].

2. Kada tijela država članica nadležna za tržišno natjecanje donose odluke o sporazumima, odlukama ili postupanjima iz članka [101.] ili [102. UFEU-a], a koje su već bile predmetom odluke Komisije, ne mogu donijeti odluku koja bi bila suprotna donesenoj odluci Komisije.”

5. U skladu s člankom 25. stavkom 2. navedene uredbe:

„Zastara počinje teći od dana počinjenja povrede propisa. No, u slučaju kontinuirane ili ponavljane povrede vrijeme zastare računa se od dana kada je prestala povreda propisa.”

2. Direktiva 2014/104

6. U uvodnoj izjavi 36. Direktive 2014/104 predviđa se:

„Nacionalna pravila o početku, trajanju, zastoju ili prekidu zastare ne bi smjela neopravdano onemogućiti pokretanje postupaka za naknadu štete. To je posebno važno u pogledu postupaka koji se zasnivaju na utvrđenju tijela nadležnog za tržišno natjecanje ili žalbenog suda da je došlo do kršenja. U tu bi svrhu trebalo biti moguće pokrenuti postupak za naknadu štete nakon postupka tijela nadležnog za tržišno natjecanje, s ciljem provođenja nacionalnog prava tržišnog natjecanja i prava tržišnog natjecanja Unije. Zastara ne bi trebala početi teći prije nego što prestane kršenje i prije nego što tužitelj sazna, ili se može opravdano očekivati da zna, za ponašanje koje predstavlja kršenje, za činjenicu da je kršenje tužitelju prouzročilo štetu te za identitet prekršitelja. Države

[3] Uredba Vijeća (EZ) br. 1/2003 od 16. prosinca 2002. o provedbi pravila o tržišnom natjecanju koja su propisana člancima [101.] i [102. UFEU-a] (SL 2003., L 1, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 1., str. 165. i ispravak SL 2016., L 173, str. 108.)

članice trebale bi moći zadržati ili uvesti rokove apsolutne zastare koji imaju opću primjenu, pod uvjetom da trajanje takvih rokova apsolutne zastare ne čini praktički nemogućim ili pretjerano teškim ostvarivanje prava na potpunu naknadu štete."

7. Točkama 1. i 12. članka 2. te direktive, naslovljenog „Definicije", određuje se:

„Za potrebe ove Direktive primjenjuju se sljedeće definicije:

1. ‚kršenje prava tržišnog natjecanja' znači kršenje članka 101. ili 102. UFEU-a ili nacionalnog prava tržišnog natjecanja;

[…]

12. ‚pravomoćna odluka o kršenju' znači odluka o kršenju protiv koje se ne mogu ili više ne mogu podnijeti redovna pravna sredstva".

8. Člankom 9. te direktive, naslovljenim „Učinak nacionalnih odluka", propisuje se:

„1. Države članice osiguravaju da se kršenje prava tržišnog natjecanja koje je pravomoćnom odlukom utvrdilo nacionalno tijelo nadležno za tržišno natjecanje ili žalbeni sud smatra nepobitno dokazanim za potrebe postupka za naknadu štete pokrenutog pred njihovim nacionalnim sudovima u skladu s člankom 101. ili 102. UFEU-a ili u skladu s nacionalnim pravom tržišnog natjecanja.

2. Države članice osiguravaju da se, u slučaju kada je pravomoćna odluka iz stavka 1. donesena u drugoj državi članici, ta pravomoćna odluka može, u skladu s nacionalnim pravom, iznijeti pred njihovim nacionalnim sudovima barem kao dokaz *prima facie* da je došlo do kršenja prava tržišnog natjecanja te da se prema potrebi može procjenjivati zajedno s bilo kojim drugim dokazima koje podnesu stranke.

3. Ovim člankom ne dovode se u pitanje prava i obveze nacionalnih sudova iz članka 267. UFEU-a."

9. Člankom 10. navedene direktive, naslovljenim „Zastara", određuje se:

„1. Države članice u skladu s ovim člankom utvrđuju pravila koja se primjenjuju na zastaru za pokretanje postupaka za naknadu štete. Ta pravila određuju kada počinje teći zastara, njezino trajanje i okolnosti pod kojima se prekida ili ne teče.

2. Zastara ne počinje teći prije prestanka kršenja prava tržišnog natjecanja i prije nego što tužitelj sazna, ili se razumno može očekivati da zna za:

(a) postupanje i činjenicu da ono predstavlja kršenje prava tržišnog natjecanja;

(b) činjenicu da mu je kršenje prava tržišnog natjecanja nanijelo štetu; i

(c) identitet prekršitelja.

3. Države članice osiguravaju da zastara za pokretanje postupka za naknadu štete nastupa istekom najmanje pet godina.

4. Države članice osiguravaju zastoj ili, ovisno o nacionalnom pravu, prekid zastare ako tijelo nadležno za tržišno natjecanje poduzme radnje radi istrage ili postupka pred njim s obzirom na kršenje prava tržišnog natjecanja na koje se odnosi postupak za naknadu štete. Zastoj prestaje najranije godinu dana nakon što je odluka o kršenju postala pravomoćna ili nakon što je postupak na drugi način okončan."

B. Češko pravo

10. Prema informacijama koje je iznio sud koji je uputio zahtjev, prije nego što je 1. rujna 2017. na snagu stupio zákon č. 262/2017 Sb., o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže (Zakon br. 262/2017 o naknadi štete u području tržišnog natjecanja), zastara prava na naknadu štete najprije je, do 31. prosinca 2013., bila uređena zákonom č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (Zakon br. 513/1991 o Trgovačkom zakoniku), a zatim, od 1. siječnja 2014. do 31. kolovoza 2017., zákonom č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (Zakon br. 89/2012 o Građanskom zakoniku). Sud koji je uputio zahtjev navodi da je razlika između tih dvaju propisa u tome što rok zastare na temelju Trgovačkog zakonika iznosi četiri godine, a na temelju Građanskog zakonika tri godine. Sud koji je uputio zahtjev, koji je jedini ovlašten tumačiti i primijeniti nacionalno pravo[4], za potrebe postupka pred Sudom mjerodavnima smatra pravila Građanskog zakonika.

11. U članku 620. stavku 1. Građanskog zakonika navodi se:

„Okolnosti odlučujuće za početak tijeka roka zastare prava na naknadu štete jesu saznanje o šteti i [identitetu] osob[e] koja ju je dužna naknaditi. To se, *mutatis mutandis*, primjenjuje i u svrhu popravljanja štete."

12. Člankom 629. stavkom 1. Građanskog zakonika određuje se:

„Rok zastare iznosi tri godine."

13. U skladu s člankom 9. stavcima 1. do 3. Zakona br. 262/2017 o naknadi štete za povredu tržišnog natjecanja:

„1. Rok zastare za ostvarivanje prava na naknadu štete na temelju ovog zakona iznosi pet godina; ne primjenjuju se odredbe članaka 629. i 636. Građanskog zakonika.

2. Rok zastare počinje teći od dana na koji je osoba o kojoj je riječ saznala za štetu, [identitet] osob[e] koja ju je dužna naknaditi i ograničavanje tržišnog natjecanja, ili od dana na koji je trebala i mogla saznati te elemente, ali najranije od dana prestanka ograničavanja tržišnog natjecanja.

3. Rok zastare ne teče tijekom trajanja istrage ili postupka pred tijelom nadležnim za tržišno natjecanje u pogledu istog ograničavanja tržišnog natjecanja, kao ni jednu godinu od dana (a) na koji je odluka tijela nadležnog za tržišno natjecanje ili suda kojom se utvrđuje postojanje takvog ograničavanja tržišnog natjecanja postala pravomoćna ili (b) na koji su istraga, postupak pred tijelom nadležnim za tržišno natjecanje ili postupak pred sudom okončani na drugi način."

[4] Vidjeti presudu od 24. srpnja 2023., Statul român (C-107/23 PPU, EU:C:2023:606, t. 76. i navedena sudska praksa).

III. Činjenice i glavni postupak

14. Heureka Group a.s. (u daljnjem tekstu: Heureka), društvo aktivno na tržištu usluga uspoređivanja prodajnih cijena u Češkoj Republici, tužitelj iz glavnog postupka, podnijela je Městskom soudu v Praze (Gradski sud u Pragu, Češka Republika), sudu koji je uputio zahtjev, tužbu za naknadu štete protiv društva Google LLC (u daljnjem tekstu: Google) nakon odluke koju je Komisija 27. lipnja 2017. donijela u predmetu Google Search (Shopping) (u daljnjem tekstu: Odluka C(2017) 4444 *final*) [5].

A. Komisijin postupak u predmetu „Google Shopping" i Odluka C(2017) 4444 final

15. Komisija je 30. studenoga 2010. objavila priopćenje za medije u kojem je navela da je pokrenula postupak protiv Googlea na temelju, među ostalim, članka 2. stavka 1. Uredbe (EZ) br. 773/2004 u vezi s mogućom zlouporabom vladajućeg položaja u području pretraživanja na internetu [6].

16. Google je 2013. Komisiji ponudio preuzimanje obveza kako bi otklonio dvojbe te institucije.

17. Sdružení pro internetový rozvoj v České republice (Udruga za razvoj interneta u Češkoj Republici, u daljnjem tekstu: SPIR), čiji je Heureka član, 27. svibnja 2014. objavio je priopćenje za medije u kojem je izrazio svoje neslaganje s tim obvezama.

18. Komisija je 15. travnja 2015. donijela obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku upućenu Googleu, u kojoj je privremeno zaključila da prakse o kojima je riječ čine zlouporabu vladajućeg položaja i stoga povredu članka 102. UFEU-a.

19. Komisija je 14. srpnja 2016. donijela dodatnu obavijest o preliminarno utvrđenim činjenicama u postupku te je pokrenula postupak zbog povrede članka 102. UFEU-a i protiv Googleova matičnog društva, društva Alphabet, Inc.

20. Komisija je 27. lipnja 2017. donijela Odluku C(2017) 4444 *final*. Tom je odlukom Komisija utvrdila da su Google i, nakon stjecanja prevladavajućeg utjecaja u Googleu, Alphabet, Inc. povrijedili članak 102. UFEU-a i članak 54. Sporazuma o Europskom gospodarskom prostoru (EGP). Komisija je smatrala da je Google zlouporabio svoj vladajući položaj na 13 nacionalnih tržišta općeg pretraživanja u Europskom gospodarskom prostoru (EGP), među kojima je tržište Češke Republike, tako što je smanjivao promet koji potječe s njegovih stranica s rezultatima općeg pretraživanja prema konkurentskim uspoređivačima proizvoda i povećavao taj promet prema vlastitom uspoređivaču proizvoda, što je moglo imati ili je vjerojatno imalo protutržišne učinke na 13 odgovarajućih nacionalnih tržišta specijaliziranog pretraživanja za uspoređivanje proizvoda, ali i na navedenim tržištima općeg pretraživanja [7].

[5] Odluka C(2017) 4444 *final* od 27. lipnja 2017. u vezi s postupkom na temelju članka 102. UFEU-a i članka 54. Sporazuma o EGP-u (u daljnjem tekstu: predmet AT.39740 – Google pretraživanje (kupnja))

[6] Uredba Komisije (EZ) br. 773/2004 od 7. travnja 2004. o postupcima koje Komisija vodi na temelju članaka [101.] i [102. UFEU-a] (SL 2004., L 123, str. 18.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 1., str. 298.); IP/10/1624, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/ip_10_1624

[7] Presuda od 10. studenoga 2021., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, t. 55., 57., 67. i 70.)

21. Komisija je zaključila da je ta povreda u Češkoj Republici započela u veljači 2013. i da je na dan donošenja Odluke C(2017) 4444 *final*, odnosno 27. lipnja 2017., još trajala. Komisija je stoga smatrala da Googleu treba naložiti da prestane sa svojim postupanjem u roku od 90 dana i da ne poduzima istovrsno postupanje s istim predmetom ili učinkom [8].

22. Sažetak Odluke C(2017) 4444 *final* objavljen je 12. siječnja 2018. u *Službenom listu Europske unije*.

23. Zahtjevom podnesenim tajništvu Općeg suda 11. rujna 2017. Google je pokrenuo postupak protiv Odluke C(2017) 4444 *final*. U svojoj presudi od 10. studenoga 2021. u predmetu Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763) Opći sud poništio je navedenu odluku samo u dijelu u kojem je Komisija utvrdila da je Google počinio povredu na 13 nacionalnih tržišta *općeg* pretraživanja u EGP-u na temelju postojanja protutržišnih učinaka na tim tržištima te je u preostalom dijelu odbio Googleovu tužbu, pri čemu je osobito potvrdio Komisijinu analizu u pogledu tržišta *specijaliziranog* pretraživanja za uspoređivanje proizvoda.

24. Zahtjevom od 20. siječnja 2022. Google je protiv presude Općeg suda podnio žalbu, o kojoj se trenutačno vodi postupak [9].

B. Nacionalni građanskopravni postupak za naknadu štete koji je pokrenula Heureka

25. Zahtjevom od 25. lipnja 2020., podnesenim 26. lipnja 2020., Heureka je pred Městskim soudom v Praze (Gradski sud u Pragu) pokrenula postupak za naknadu štete protiv Googlea. Tim se zahtjevom traži naknada štete koju je Heureka pretrpjela zbog Googleove zlouporabe vladajućeg položaja koja se, kao što se to navodi u Odluci C(2017) 4444 *final*, odvijala u Češkoj Republici tijekom razdoblja od veljače 2013. do 27. lipnja 2017. Heureka je izjavila da je Google svoju uslugu za uspoređivanje prodajnih cijena postavljao i prikazivao na najboljim mogućim mjestima među rezultatima svojih usluga općeg pretraživanja, zbog čega se manje koristio portal za uspoređivanje prodajnih cijena Heureka.cz.

26. Google je osporavao navedenu tužbu, osobito tvrdeći da je pravo na naknadu štete u zastari barem kad je riječ o razdoblju od veljače 2013. do 25. lipnja 2016. [10] Ta se argumentacija temelji na pretpostavci da je Heureka mogla znati i identitet počinitelja povrede i to da je pretrpjela štetu prije donošenja Odluke C(2017) 4444 *final*.

27. U tom pogledu, Google napominje da je bilo očito da je operator pretraživača pod nazivom „Google” društvo Google, među ostalim zbog Komisijina priopćenja za medije od 30. studenoga 2010. (točka 15. ovog mišljenja).

28. Osim toga, Google smatra da je objava, 27. svibnja 2014., priopćenja za medije kojim je SPIR izrazio svoje neslaganje s obvezama koje je Google iznio pred Komisijom (točka 17. ovog mišljenja) u svakom slučaju bila dovoljna da počne teći rok zastare.

[8] Presuda od 10. studenoga 2021., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, t. 71. i 666.)

[9] Predmet u tijeku C-48/22 P, Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping)

[10] Taj je datum dobiven na način da su od datuma podnošenja Heurekine tužbe (25. lipnja 2020.) oduzete četiri godine. Za razliku od suda koji je uputio zahtjev (vidjeti točku 10. ovog mišljenja), Google smatra da je mjerodavni nacionalni propis Trgovački zakonik, u skladu s kojim rok zastare iznosi četiri godine (vidjeti također točku 10. ovog mišljenja) od trenutka u kojem je oštećenik saznao ili je mogao saznati za štetu i u kojem je saznao ili je mogao saznati identitet osobe koja ju je dužna naknaditi.

29. Zbog tih razloga Google tvrdi da je rok zastare koji se primjenjuje u ovom slučaju počeo teći od veljače 2013., odnosno od početka povrede na češkom državnom području i početka nastajanja navodne štete, ili najkasnije od 27. svibnja 2014., datuma objave SPIR-ova priopćenja za medije.

30. Prema Googleovu mišljenju, ništa nije sprečavalo Heureku da podnese svoju tužbu za naknadu štete s obzirom na to da je to društvo tijekom postupka povodom te tužbe moglo postupno proširivati opseg štete dodavanjem pretrpljenih djelomičnih šteta koje su se s vremenom povećavale.

31. U tom kontekstu, Městský soud v Praze (Gradski sud u Pragu) dvoji je li prijašnji nacionalni propis kojim se uređuju rokovi zastare usklađen s člankom 10. stavkom 2. Direktive 2014/104 i, ovisno o slučaju, s člankom 102. UFEU-a te načelom djelotvornosti. Sud koji je uputio zahtjev napominje da, na temelju članka 620. stavka 1. Građanskog zakonika, trogodišnji rok zastare počinje teći kada oštećenik sazna ili se može pretpostaviti da je saznao identitet počinitelja povrede i činjenicu da je pretrpio štetu. Kad je riječ o uvjetu koji se odnosi na znanje za to da je zbog predmetne povrede pretrpljena šteta, prema tumačenju članka 620. stavka 1. Građanskog zakonika koje je dao Nejvyšší soud (Vrhovni sud, Češka Republika), da bi počeo teći rok zastare, dovoljno je da je osoba saznala za djelomičnu štetu. Šteta se, konkretno u slučaju trajnih ili ponavljanih povreda, može podijeliti te se za svaku „novu štetu” može podnijeti zaseban zahtjev i za svaku od njih počinje teći novi rok zastare.

32. Sud koji je uputio zahtjev smatra da u ovom slučaju to znači da je sa svakim općim pretraživanjem izvršenim na stranici Google koje je dovelo do povoljnijeg postavljanja i prikazivanja rezultata za Googleovu uslugu uspoređivanja cijena počeo teći novi zasebni rok zastare.

33. Usto, taj sud napominje da se u Građanskom zakoniku, za razliku od članka 10. Direktive 2014/104, ne zahtijeva da oštećenik zna za činjenicu da ponašanje o kojem je riječ predstavlja povredu prava tržišnog natjecanja. Građanski zakonik ne sadržava ni pravilo kojim se dopušta zastoj ili prekid roka zastare tijekom istrage u vezi s tim ponašanjem, niti pravilo u skladu s kojim zastoj roka zastare prestaje najranije jednu godinu nakon što je odluka kojom je utvrđena povreda postala pravomoćna.

IV. Zahtjev za prethodnu odluku i postupak pred Sudom

34. U tim je okolnostima, odlukom od 29. rujna 2021. koja je zaprimljena 30. rujna 2021., Městský soud v Praze (Gradski sud u Pragu) Sudu uputio sljedeća prethodna pitanja:

„1. Treba li članak 21. stavak 1. [Direktive 2014/104] i opća načela prava Unije tumačiti na način da se Direktiva 2014/104, osobito njezin članak 10., izravno ili neizravno primjenjuje u ovom sporu, koji se odnosi na sve zahtjeve za naknadu štete zbog povrede odredbi članka 102. UFEU-a, koja je započela prije stupanja na snagu Direktive 2014/104 i završila nakon isteka roka za njezino prenošenje u situaciji u kojoj je i tužba za naknadu štete podnesena nakon isteka roka za prenošenje ili ga treba tumačiti na način da se članak 10. Direktive 2014/104 primjenjuje samo na dio spornog ponašanja (i dio štete koja iz njega proizlazi) do kojeg je došlo nakon stupanja na snagu Direktive 2014/104 ili nakon isteka roka za njezino prenošenje?

2. Je li, u skladu sa smislom i ciljem Direktive 2014/104 ili članka 102. UFEU-a i načelom djelotvornosti, pravilno tumačenje članka 22. stavka 2. Direktive 2014/104 prema kojem su , nacionalne mjere usvojene na temelju članka 21., osim onih iz [članka 22.] stavka 1. nacionalne odredbe kojima se prenosi članak 10. Direktive 2014/104, odnosno drugim riječima, primjenjuje li se na članak 10. Direktive 2014/104 i pravila o zastari [prvi] ili [drugi] stavak članka 22. Direktive 2014/104?

3. Jesu li u skladu s člankom 10. stavkom 2. Direktive 2014/104 i/ili člankom 102. UFEU-a i načelom djelotvornosti nacionalni propisi i njihovo tumačenje koje ‚znanje o tome da je prouzročena šteta koje je ključno za početak subjektivnog roka zastare povezuje sa znanjem oštećene strane o ‚pojedinačnim djelomičnim štetama koje nastaju postupno tijekom trajnog protutržišnog ponašanja (s obzirom na to da se sudska praksa temelji na pretpostavci da se cjelina predmetnog zahtjeva za naknadu štete može podijeliti) i u odnosu na koje počinju teći zasebni subjektivni rokovi zastare, bez obzira na znanje oštećene strane o ukupnom opsegu štete koja je nastala cjelokupnom povredom članka 102. UFEU-a ili pak nacionalni propisi i njihovo tumačenje kojima se omogućuje da zastara u slučaju zahtjeva za naknadu štete za štetu nastalu zbog protutržišnog ponašanja počne teći prije završetka takvog ponašanja koje se sastoji od povoljnijeg postavljanja i prikazivanja vlastite usluge za uspoređivanje cijena protivno članku 102. UFEU-a?

4. Protivi li se članku 10. stavcima 2., 3. i 4. Direktive 2014/104 i/ili članku 102. UFEU-a i načelu djelotvornosti nacionalni propis kojim se određuje da subjektivni rok zastare u slučaju tužbi za naknadu štete iznosi tri godine i počinje teći od dana kada je oštećena strana saznala ili je mogla saznati za djelomičnu štetu i za to tko ju je dužan nadoknaditi, ali kojim se ne uzima u obzir: i. trenutak prestanka povrede prava, ii. znanje oštećene strane o tome da ponašanje predstavlja povredu pravila tržišnog natjecanja i kojim se istodobno iii. ne određuje zastoj ili prekid trogodišnjeg roka zastare tijekom postupka koji se vodi pred Komisijom, čiji je predmet povreda članka 102. UFEU-a koja i dalje postoji te iv. ne sadržava pravilo da zastoj zastare prestaje najranije godinu dana nakon što je odluka o povredi postala pravomoćna?”

35. Tijekom prethodnog postupka pred Sudom pisana očitovanja podnijeli su Heureka, Google i Europska komisija.

36. Sud je 22. lipnja 2022., odnosno nakon zatvaranja pisanog postupka u ovom predmetu 21. ožujka 2022., donio presudu u predmetu Volvo i DAF Trucks (C-267/20, u daljnjem tekstu: presuda Volvo, EU:C:2022:494), u kojoj je odlučio, među ostalim, o prirodi članka 10. Direktive 2014/104 i vremenskoj primjeni te odredbe. S obzirom na sličnosti između tog i ovog predmeta, Sud je skrenuo pozornost suda koji je uputio zahtjev na navedenu presudu postavivši mu pitanje želi li, s obzirom na nju, ostati pri svojem zahtjevu za prethodnu odluku.

37. Dopisom od 29. lipnja 2022., koji je zaprimljen 1. srpnja 2022., sud koji je uputio zahtjev obavijestio je Sud da ostaje pri svojem zahtjevu za prethodnu odluku.

38. Međutim, pisanom obaviješću koju je Sud zaprimio 27. rujna 2022. sud koji je uputio zahtjev obavijestio je Sud da povlači prvo i drugo pitanje svojeg zahtjeva za prethodnu odluku, ali da ostaje pri trećem i četvrtom pitanju iz tog zahtjeva.

39. Sud i nezavisna odvjetnica postavili su 20. prosinca 2022. svim strankama postupka pitanja na koja su trebale odgovoriti u pisanom obliku, što su sve te stranke učinile. I sud koji je uputio zahtjev podnio je očitovanje slijedom tih pitanja, koje je zaprimljeno kao dopuna zahtjeva za prethodnu odluku.

40. Sve su stranke također bile zastupljene na raspravi održanoj 20. ožujka 2023.

V. Analiza

41. Svojim prethodnim pitanjima sud koji je uputio zahtjev nastoji, u biti, doznati može li Heureka, tužitelj iz glavnog postupka, koja je tužbu podnijela 26. lipnja 2020. i koja smatra da je oštećena Googleovom zlouporabom vladajućeg položaja u razdoblju od veljače 2013. do 27. lipnja 2017., još uvijek zahtijevati naknadu za štetu prouzročenu tijekom cijelog tog razdoblja ili je njezino pravo na naknadu za jedan dio navedenog razdoblja, naprotiv, već u zastari.

42. To se pitanje osobito postavlja zbog toga što je prije prenošenja Direktive 2014/104 u češkom pravu početak tijeka roka zastare bio povezan samo sa znanjem da je šteta prouzročena i o tome tko je njezin počinitelj. Stoga se u relevantnoj sudskoj praksi smatralo da je cjelokupna šteta nastala tijekom trajne povrede prava tržišnog natjecanja odjeljiva na djelomične štete i da za svaku djelomičnu štetu počinje teći zaseban rok zastare. Prema tome, zastare prava na naknadu štete nastupale su zasebno i postupno.

43. U skladu s tom sudskom praksom i prijašnjim trogodišnjim rokom zastare, te ako se polazi od pretpostavke da je Heureka, kao što to tvrdi Google (vidjeti točke 26. do 29. ovog mišljenja), znala ili je morala znati za štetu i to tko je njezin počinitelj od početka razdoblja za koje zahtijeva naknadu ili, u svakom slučaju, prije prestanka povrede kako ga je utvrdila Komisija, Heurekino pravo na naknadu štete koje proizlazi iz te povrede jednim je dijelom već bilo u zastari u trenutku u kojem je ona podnijela tužbu [11].

44. Međutim, u međuvremenu je stupila na snagu Direktiva 2014/104, u čijem se članku 10. stavku 2. početak tijeka roka zastare za pokretanje postupka za naknadu štete zbog povrede prava tržišnog natjecanja ne uvjetuje samo znanjem podnositelja zahtjeva za bitne elemente te povrede, nego i njezinim prestankom.

45. Direktiva 2014/104 stupila je na snagu 26. prosinca 2014. Rok za njezino prenošenje istekao je 27. prosinca 2016. Zakon br. 262/2017 o naknadi štete za povredu tržišnog natjecanja, kojim se Direktiva 2014/104 prenosi u češko pravo, stupio je na snagu 1. rujna 2017.

46. Slijedom toga, sud koji je uputio zahtjev najprije dvoji primjenjuje li se vremenski članak 10. Direktive 2014/104 (prvo i drugo prethodno pitanje). Zatim želi doznati je li sustav zastare kakav je bio predviđen u češkom pravu prije stupanja na snagu nacionalnog zakona kojim se prenosi ta odredba u skladu sa zahtjevima iz navedene odredbe i/ili člankom 102. UFEU-a u vezi s načelom djelotvornosti (treće i četvrto prethodno pitanje).

[11] Čini se da sud koji je uputio zahtjev polazi od te pretpostavke jer, kada bi smatrao da je do tog saznanja došlo tek nakon prestanka povrede 27. lipnja 2017., čak i da se primijeni prijašnji trogodišnji rok zastare predviđen češkim Građanskim zakonikom, pravo koje proizlazi iz predmetne povrede u svakom slučaju ne bi još bilo u cijelosti u zastari u trenutku u kojem je Heureka podnijela tužbu 26. lipnja 2020. U tom slučaju ne bi bilo potrebno postavljati pitanje o uvjetovanju početka tijeka roka zastare prestankom povrede.

47. Sud je u presudi Volvo već pojasnio određene aspekte vremenske primjene članka 10. Direktive 2014/104. Zbog toga je sud koji je uputio zahtjev obavijestio Sud da, slijedom te presude, povlači svoje prvo i drugo prethodno pitanje. Međutim, korisno je ispitati konkretne posljedice utvrđenjâ iz presude Volvo za ovaj predmet (odjeljak B).

48. To će ispitivanje pokazati da odgovor na pitanje može li Heureka još tražiti naknadu za štete pretrpljene tijekom cijelog razdoblja povrede ovisi o pitanju je li u trenutku isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104 već bila nastupila zastara za dio tog razdoblja na temelju nacionalnog prava. Odgovor na to pitanje ovisi pak o pitanju je li, prije isteka roka za prenošenje navedene direktive, već proizlazilo iz članka 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, da se nacionalnim pravom ne može propisati da rok zastare počinje teći prije prestanka trajne povrede prava tržišnog natjecanja Unije. To pitanje odgovara, u biti, trećem prethodnom pitanju i točki i. četvrtog prethodnog pitanja. U tom kontekstu, valja razmotriti i točke ii., iii. i iv. četvrtog prethodnog pitanja, koje se odnose na usklađenost s pravom Unije drugih aspekata prijašnjeg nacionalnog sustava zastare (odjeljak C).

49. Međutim, prije svega toga postavlja se jedno preliminarno pitanje: U ovom slučaju, za razliku od situacije u predmetu u kojem je donesena presuda Volvo [12] i predmetima Deutsche Bank u kojima je doneseno rješenje [13], Odluka Komisije C(2017) 4444 *final*, na koju se Heureka poziva kako bi dokazala postojanje i trajanje povrede kojom joj je prouzročena šteta, još nije pravomoćna (vidjeti točke 23. i 24. ovog mišljenja). Zbog toga se postavlja pitanje može li se nacionalni sud ipak pozvati na tu odluku pri utvrđivanju predmetne povrede i njezina trajanja te pri određivanju roka zastare u glavnom postupku ili je dužan prekinuti taj postupak dok navedena odluka ne postane pravomoćna. Budući da je na Sudu da, u okviru postupka suradnje s nacionalnim sudovima uspostavljene u članku 267. UFEU-a, nacionalnom sudu pruži koristan odgovor koji će mu omogućiti da riješi spor koji se pred njim vodi [14], prije razmatranja prethodnih pitanja koja je postavio sud koji je uputio zahtjev valja pojasniti to pitanje (odjeljak A).

A. Preliminarno pitanje: može li se nacionalni sud pozvati na odluku Komisije koja još nije pravomoćna?

50. U skladu s člankom 2. točkom 12. Direktive 2014/104, „pravomoćna odluka o kršenju” jest odluka o kršenju protiv koje se ne mogu ili više ne mogu podnijeti redovna pravna sredstva.

51. Odluka C(2017) 4444 *final* još nije pravomoćna u smislu te odredbe jer je protiv nje podnesena tužba za poništenje Općem sudu, a njegova se presuda Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763) trenutačno osporava pred Sudom (točke 23. i 24. ovog mišljenja).

52. Zar se zbog te činjenice podnositelj zahtjeva i nacionalni sud ne mogu pozivati na utvrđenja iz Odluke Komisije, osobito kad je riječ o postojanju povrede i njezinu trajanju?

53. Smatram da ne.

[12] Presuda Volvo, t. 18.

[13] Rješenje od 6. ožujka 2023., Deutsche Bank (Zabranjeni sporazum – Kamatne izvedenice u eurima) (C-198/22 i C-199/22, EU:C:2023:166, t. 19.)

[14] Vidjeti presudu od 10. veljače 2022., Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Rok zastare) (C-219/20, EU:C:2022:89, t. 33. i navedena sudska praksa).

54. Tako čak i odluka koja još nije pravomoćna u kojoj je Komisija utvrdila povredu prava na tržišno natjecanje ima obvezujući učinak dok se god ne poništi (odjeljak 1.). Na nacionalnom je sudu da u postupku koji se pred njim vodi iz nje izvuče odgovarajuće zaključke te da, po potrebi, ocijeni treba li prekinuti postupak dok odluka Komisije ne postane pravomoćna, ali to nije obvezan (odjeljak 2.). To pitanje može li se nacionalni sud pozvati na odluku Komisije koja još nije pravomoćna treba razlikovati od pitanja treba li u takvom slučaju zastati tijek roka zastare (vidjeti u tom pogledu točke 132. do 138. ovog mišljenja).

1. Obvezujući učinak odluke Komisije koja još nije pravomoćna

55. Akti institucija Unije načelno uživaju pretpostavku zakonitosti i stoga proizvode pravne učinke sve dok se ne ponište ili povuku [15].

56. To načelo podrazumijeva i obvezu priznavanja pune učinkovitosti navedenih akata dok god Sud nije utvrdio njihovu nezakonitost i obvezu poštovanja njihove izvršivosti dok god Sud nije odlučio suspendirati njihovu primjenu [16].

57. Dakako, na temelju članka 288. četvrtog stavka UFEU-a, odluka koju je donijela Komisija obvezujuća je samo za one kojima je upućena, ako su oni određeni. Međutim, nesporno je da takva odluka može također proizvoditi obvezujuće pravne učinke koji mogu utjecati na interese trećih ako se ona na njih izravno i osobno odnosi i bitno mijenja njihov pravni položaj [17].

58. Budući da takva odluka proizvodi obvezujuće pravne učinke za one kojima je upućena i treće na koje se izravno i osobno odnosi na temelju povrede koja je utvrđena u toj odluci, druge treće osobe kao što je Heureka te sud koji je uputio zahtjev također se trebaju moći pozvati na utvrđenja iz navedene odluke dok god se ona ne poništi. Obveza nacionalnih tijela i sudova da poštuju pretpostavku zakonitosti odluka Komisije proizlazi i iz načela lojalne suradnje iz članka 4. stavka 3. UEU-a [18].

59. Osim toga, u skladu s prvom rečenicom članka 16. stavka 1. Uredbe br. 1/2003, kada nacionalni sudovi odlučuju o sporazumima, odlukama ili postupanjima iz članka 101. ili članka 102. UFEU-a koji su već bili predmet odluke Komisije, oni ne mogu donositi odluke suprotne odluci koju je donijela Komisija. Tom se odredbom ne postavlja uvjet da takva odluka mora biti pravomoćna.

[15] Presude od 15. lipnja 1994., Komisija/BASF i dr. (C-137/92 P, EU:C:1994:247, t. 48.); od 14. prosinca 2000., Masterfoods i HB (C-344/98, EU:C:2000:689, t. 53.) i od 5. listopada 2004., Komisija/Grčka (C-475/01, EU:C:2004:585, t. 18.)

[16] Presude od 7. lipnja 1988., Komisija/Grčka (63/87, EU:C:1988:285, t. 10.) i od 21. rujna 1989., Hoechst/Komisija (46/87 i 227/88, EU:C:1989:337, t. 64.)

[17] Vidjeti na primjer presude od 28. siječnja 1986., COFAZ/Komisija (C-169/84, EU:C:1986:42, t. 24.); od 31. ožujka 1998., Francuska i dr./Komisija (C-68/94 i C-30/95, EU:C:1998:148, t. 48. do 58.) i od 29. lipnja 2010., Komisija/Alrosa (C-441/07 P, EU:C:2010:377, t. 90.); vidjeti i presudu od 11. srpnja 1996., Métropole télévision i dr./Komisija (T-528/93, T-542/93, T-543/93 i T-546/93, EU:T:1996:99, t. 59. do 64.) i rješenje od 18. rujna 2006., Wirtschaftskammer Kärnten et best connect Ampere Strompool/Komisija (T-350/03, EU:T:2006:257, t. 54.).

[18] Vidjeti u tom smislu presudu od 21. studenoga 2013., Deutsche Lufthansa (C-284/12, EU:C:2013:755, t. 41.).

60. U tome se ona razlikuje od članka 9. Direktive 2014/104, u skladu s kojim odluke nacionalnih tijela nadležnih za tržišno natjecanje imaju dokaznu vrijednost samo ako su pravomoćne [19]. Međutim, ta se razlika obrazlaže nadređenošću prava Unije i obvezujućom naravi odluka institucija Unije [20].

61. Točno je da je u točki 42. svoje presude donesene u predmetu Sumal [21] Sud utvrdio da je za utvrđivanje odgovornosti pravnog subjekta gospodarske jedinice za povredu tržišnog natjecanja potrebno da je dokaz o sudjelovanju barem jednog pravnog subjekta koji pripada toj gospodarskoj jedinici u počinjenju te povrede naveden u *pravomoćnoj* odluci Komisije [22] ili da se samostalno utvrdi preda dotičnim nacionalnim sudom kada Komisija nije donijela nikakvu odluku o postojanju povrede.

62. Međutim, iz nje ne proizlazi da se oštećenik ili nacionalni sud mogu pozivati samo na utvrđenja iz odluke Komisije koja je postala pravomoćna. Kada bi bilo tako, to bi značilo da se podnositelj zahtjeva, u svakom slučaju, na utvrđenja iz te odluke može pozvati tek kad završi postupak sudskog nadzora nad odlukom Komisije. Međutim, zbog toga bi za oštećenike moglo biti pretjerano teško ostvariti pravo na naknadu štete koje proizlazi iz članaka 101. i 102. UFEU-a, osobito s obzirom na to da nije isključeno da rok apsolutne zastare tog prava istekne prije nego što završi navedeni sudski postupak. Stoga bi se oštećenici mogli naći u situaciji da ne mogu pokrenuti postupak na temelju pravomoćne odluke kojom se utvrđuje povreda pravila Unije o tržišnom natjecanju [23].

2. Obveza prekida glavnog postupka?

63. Načelno obvezujući učinak odluke Komisije koja još nije pravomoćna potvrđuje činjenica da se, na temelju članka 16. stavka 1. treće rečenice Uredbe br. 1/2003, nacionalnom sudu ostavlja da procijeni treba li u takvom slučaju nastaviti s nacionalnim postupkom. Ako se takav sud ne može pozvati na odluku Komisije koja još nije pravomoćna, ta bi nepravomoćnost, naime, trebala automatski dovesti do prekida njegova postupka.

64. Konkretnije, čak iz strukture članka 16. stavka 1. Uredbe br. 1/2003 proizlazi da je zakonodavac predvidio mogućnost prekida nacionalnog postupka posebno za slučaj u kojem Komisija još nije donijela odluku nego samo razmatra odluku [24]. Iako ne vidim zašto se prekid također ne bi mogao pokazati svrsishodnim ili čak potrebnim, ovisno o slučaju, kada odluka Komisije još nije pravomoćna, ta struktura, međutim, dodatno naglašava neautomatsku prirodu prekida u takvom slučaju.

[19] Za situaciju prije stupanja na snagu Direktive 2014/104, u tom smislu vidjeti također presudu od 20. travnja 2023., Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, t. 61. do 63.), i moje mišljenje u predmetu Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, t. 93.).

[20] Vidjeti u tom smislu moje mišljenje u predmetu Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, t. 96.).

[21] Presuda od 6. listopada 2021., Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800)

[22] Moje isticanje

[23] Vidjeti u tom smislu presudu od 28. ožujka 2019., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 52.).

[24] Vidjeti u tom smislu presudu od 12. siječnja 2023., RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, t. 64.); članak 16. stavak 1. Uredbe br. 1/2003 glasi: „1. Kada nacionalni sudovi odlučuju o sporazumima, odlukama ili postupanjima iz članka [101.] ili [102. UFEU-a] koji su već bili predmetom odluke Komisije, nacionalni sudovi ne mogu donositi odluke suprotne odluci koju je donijela Komisija. Također, nacionalni sudovi moraju izbjegavati donošenje odluka koje bi bile u suprotnosti s odlukom koju razmatra Komisija u postupku koji je pokrenula. *U tu svrhu*, nacionalni sud može procijeniti je li svrsishodno nastaviti s postupkom pred nacionalnim sudom. Ova obveza ne dovodi u pitanje prava i obveze iz članka [267. UFEU-a].” (Moje isticanje)

65. Ni Direktivom 2014/104 se nacionalnom sudu ne zabranjuje da nastavi s postupkom kada se pred Komisijom vodi postupak koji se odnosi na istu povredu. Naime, postupci javne i privatne provedbe prava tržišnog natjecanja Unije nadopunjuju se i u načelu se mogu koristiti istodobno [25]. To treba vrijediti i u slučaju u kojem je postupak pred Komisijom zatvoren, ali se pred sudovima Unije vodi postupak sudskog nadzora nad njezinom odlukom.

66. Kao što to tvrdi Komisija, opća obveza prekida nacionalnog postupka potaknula bi, problematično, poduzetnike za koje je Komisija zaključila da su povrijedili pravila Unije u području tržišnog natjecanja da podnesu tužbu protiv odluke, a zatim žalbu protiv presude Općeg suda, samo kako bi odgodili ostvarivanje naknade štete.

67. Kada procjenjuje je li potrebno ili svrsishodno prekinuti postupak koji se odnosi na zahtjev za naknadu štete podnesen nakon odluke Komisije koja još nije pravomoćna, nacionalni sud treba, s jedne strane, voditi računa o ekonomičnosti postupka te o svojoj obvezi lojalne suradnje s institucijama Unije, što, ovisno o slučaju, može govoriti u prilog prekidu.

68. S druge strane, važno je uzeti u obzir pravo podnositelja zahtjeva na djelotvoran pravni lijek kao i pravo tuženika na pravnu sigurnost, što može govoriti u prilog potrebi da se nacionalni spor riješi u razumnom roku [26]. U tom kontekstu treba, među ostalim, uzeti u obzir mogućnost da rok apsolutne zastare istekne tijekom prekida, kao i postupka sudskog nadzora nad spornom odlukom pred sudom Unije, odnosno pitanje može li se u kratkom roku očekivati konačna odluka u tom postupku, te vlastitu ocjenu nacionalnog suda o valjanosti odluke Komisije. Ako u tom pogledu postoji dvojba, nacionalni sud treba uputiti prethodno pitanje Sudu [27].

69. Još je jedan aspekt koji se može uzeti u obzir kada se procjenjuje svrsishodnost prekida pitanje postoji li u nacionalnom pravu izvanredni pravni lijek koji bi, po potrebi, omogućio reviziju odluke donesene u postupku koji se odnosi na naknadu štete. Čini se da pravo Unije općenito ne nalaže uspostavu takvog izvanrednog pravnog lijeka [28], ali u ovom slučaju, prema naznakama suda koji je uputio zahtjev, on postoji u češkom pravu.

70. Iz svega prethodno navedenog proizlazi da odluka Komisije kojom se utvrđuje povreda, kao što je to Odluka C(2017) 4444 *final*, iako još nije pravomoćna, ima obvezujući učinak u okviru postupka za naknadu štete poput onoga u glavnom postupku. Sud koji je uputio zahtjev stoga se može pozvati na tu odluku pri utvrđivanju postojanja i trajanja povrede kojom je navodno prouzročena sporna šteta. To ne dovodi u pitanje mogućnost navedenog suda da prekine postupak koji se pred njim vodi ako zbog okolnosti slučaja to smatra primjerenim.

[25] Vidjeti presudu od 12. siječnja 2023., RegioJet (C-57/21, EU:C:2023:6, t. 65. i 66.) i mišljenje nezavisnog odvjetnika M. Szpunara u predmetu RegioJet (C-57/21, EU:C:2022:363, t. 45. i 46.).

[26] Vidjeti u tom smislu presudu od 10. veljače 2022., Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld (Rok zastare) (C-219/20, EU:C:2022:89, t. 45.). Vidjeti također, *mutatis mutandis*, mišljenje nezavisne odvjetnice T. Ćapeta u predmetu DB Station & Service (C-721/20, EU:C:2022:288, t. 88.).

[27] Vidjeti osobito presudu od 22. listopada 1987., Foto-Frost (314/85, EU:C:1987:452, t. 12. do 20.). Kad je riječ o situaciji u kojoj postoje dvojbe o valjanosti ili tumačenju odluke Komisije, vidjeti također presude od 1. kolovoza 2022., Daimler (Zabranjeni sporazumi – Kamioni za prikupljanje kućanskog otpada) (C-588/20, EU:C:2022:607, t. 27. do 36.) i od 25. veljače 2021., VodafoneZiggo Group/Komisija (C-689/19 P, EU:C:2021:142, t. 144.).

[28] Vidjeti u tom smislu presudu od 6. listopada 2015., Târşia (C-69/14, EU:C:2015:662, t. 28., 29. i 38. do 41.).

B. Prvo i drugo prethodno pitanje: posljedice utvrđenjâ iz presude Volvo za ovaj predmet

71. Svojim prvim i drugim prethodnim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita u kojem se opsegu članak 10. Direktive 2014/104, koji se odnosi na zastaru, primjenjuje na glavni postupak. Odgovor na ta pitanja proizlazi iz utvrđenjâ Suda u presudi Volvo. Iako je sud koji je uputio zahtjev povukao ta pitanja, kako bi mu se dao koristan odgovor, valja pojasniti posljedice te presude za ovaj predmet.

72. U skladu s člankom 22. stavkom 1. Direktive 2014/104, države članice osiguravaju da se nacionalne mjere usvojene radi usklađivanja s materijalnim odredbama te direktive ne primjenjuju retroaktivno.

73. U presudi Volvo navodi se da je članak 10. Direktive 2014/104 materijalna odredba u smislu članka 22. stavka 1. te direktive [29].

74. Stoga je, kako bi se odredila vremenska primjenjivost navedenog članka 10., potrebno provjeriti je li situacija o kojoj je riječ prestala prije isteka roka za prenošenje navedene direktive ili je nastavila proizvoditi učinke nakon isteka tog roka [30].

75. U tu svrhu valja ispitati je li na dan isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, odnosno 27. prosinca 2016., bio protekao rok zastare primjenjiv na situaciju o kojoj je riječ u glavnom postupku, što podrazumijeva utvrđivanje trenutka kada je taj rok zastare počeo teći [31].

76. U ovom slučaju Heureka traži naknadu štete koju je navodno pretrpjela zbog Googleove zlouporabe vladajućeg položaja u razdoblju od, kao što se to navodi u Odluci C(2017) 4444 *final*, veljače 2013. do 27. lipnja 2017.

77. U tim okolnostima, valja razlikovati razdoblje odvijanja povrede nakon isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104 (odjeljak 1.) i razdoblje njezina odvijanja prije isteka tog roka (odjeljak 2.).

1. Razdoblje odvijanja povrede nakon isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104

78. Dio odvijanja povrede nakon isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, odnosno od 27. prosinca 2016. do 27. lipnja 2017., obuhvaćen je vremenskim područjem primjene članka 10. navedene direktive.

79. Usto, nakon isteka roka za prenošenje nacionalni sud mora, koliko je god to moguće, tumačiti nacionalno pravo poštujući pravo Unije, a da pritom te nacionalne odredbe ne tumači *contra legem* [32].

[29] Presuda Volvo, t. 43. do 47.

[30] Presuda Volvo, t. 48.

[31] Presuda Volvo, t. 49.

[32] Presuda Volvo, t. 52.

80. U tom pogledu, prema objašnjenjima suda koji je uputio zahtjev, sudska praksa češkog Vrhovnog suda „znanje za štetu”, koje u skladu s Građanskim zakonikom treba postojati da bi se odredio početak tijeka roka zastare, tumači na način da je za početak tijeka subjektivnog roka zastare relevantno znanje i za samo djelomičnu štetu prouzročenu trajnom povredom prava tržišnog natjecanja.

81. Međutim, zahtjev usklađenog tumačenja uključuje obvezu za nacionalne sudove da, ako je potrebno, izmijene ustaljenu sudsku praksu ako se ona temelji na tumačenju nacionalnog prava koje nije u skladu s ciljevima prava Unije. Slijedom toga, nacionalni sud ne može valjano smatrati da nije u mogućnosti protumačiti nacionalnu odredbu u skladu s pravom Unije samo zbog činjenice da se ta odredba ustaljeno tumačila na način koji nije u skladu s tim pravom [33].

82. U skladu s tim kriterijima, ne čini se da nacionalno pravo nije moguće tumačiti na način koji je u skladu sa zahtjevima prava Unije, podložno provjeri suda koji je uputio zahtjev.

83. Iz toga slijedi da, kad je riječ o šteti prouzročenoj tijekom tog dijela odvijanja povrede, rok zastare nije mogao početi teći prije nego što su bili ispunjeni uvjeti postavljeni u članku 10. Direktive 2014/104, odnosno, među ostalim, da je povreda prestala i da podnositelj zahtjeva zna za bitne elemente te povrede.

84. U skladu s presudom Volvo, iako nije isključeno da oštećenik može saznati za elemente koji su nužni za podnošenje tužbe za naknadu štete znatno prije objave sažetka odluke Komisije u *Službenom listu Europske unije*, od tog se trenutka, ako nema drugih naznaka, razumno može smatrati da je oštećenik saznao za elemente koji su mu nužni za podnošenje tužbe [34].

85. Međutim, Google u ovom slučaju zagovara tezu da je Heureka znala za bitne elemente povrede i prije objave sažetka Odluke C(2017) 4444 *final* u Službenom listu 12. siječnja 2018. Sud koji je uputio zahtjev treba provjeriti je li to tako. U svakom slučaju, čak i da jest, rok zastare za razdoblje odvijanja povrede nakon isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, 27. prosinca 2016., nije mogao početi teći prije prestanka navedene povrede. U skladu s Odlukom C(2017) 4444 *final*, taj je prestanak bio 27. lipnja 2017. Međutim, sud koji je uputio zahtjev ništa ne sprečava da, ovisno o slučaju, zaključi da je ta povreda trajala dulje nego što je to utvrđeno Odlukom C(2017) 4444 *final*, ako se to propisno dokaže [35].

86. U tom kontekstu valja pojasniti da nema nikakve dvojbe da trenutak „prestanka” povrede u smislu članka 10. stavka 2. Direktive 2014/104, kada je riječ o istoj, jedinstvenoj i trajnoj povredi koja se odvija tijekom određenog razdoblja, može biti samo trenutak u kojem takva povreda u cijelosti prestane.

[33] Vidjeti presudu od 3. lipnja 2021., Instituto Madrileño de Investigación y Desarrollo Rural, Agrario y Alimentario (C-726/19, EU:C:2021:439, t. 86. i navedena sudska praksa).

[34] Presuda Volvo, t. 64. do 71.

[35] Heureka tvrdi da je Google prestao sa spornim ponašanjem tek 27. rujna 2017. Ta se tvrdnja temelji, među ostalim, na činjenici da je u članku 1. drugom stavku Odluke C(2017) 4444 *final* Komisija utvrdila da na dan donošenja te odluke povreda još traje, dok je u članku 3. Googleu naložila da prestane s tom povredom najkasnije u roku od 90 dana od dana dostave navedene odluke. Sud koji je uputio zahtjev treba provjeriti tu tvrdnju uzimajući u obzir, po potrebi, stvarni datum dostave Odluke C(2017) 4444 *final* 30. lipnja 2017. (prema Googleovim tvrdnjama u okviru postupka protiv navedene odluke) i odrediti točan datum prestanka povrede.

87. Točno je da se to izričito ne pojašnjava u navedenoj odredbi, suprotno onomu što je bilo predviđeno, kao što je to napomenuo sud koji je uputio zahtjev, u prvotnom Komisijinu prijedlogu [36].

88. Međutim, čini se da je do te promjene došlo radi pojednostavnjenja formulacije, a ne s namjerom da se promijeni smisao. Naime, trenutak „prestanka" povrede u okviru jedinstvene i trajne povrede može biti samo trenutak u kojem ta povreda u cijelosti prestane. U suprotnom bi trebalo navesti trenutak „počinjenja" povrede, kao u članku 25. stavku 2. Uredbe br. 1/2003, u kojem se pojašnjava da „[z]astara počinje teći od dana počinjenja povrede propisa", osim „u slučaju kontinuirane ili ponavljane povrede [za koju se] vrijeme zastare računa […] od dana kada je prestala povreda propisa".

89. Osim toga, u članku 2. točki 1. Direktive 2014/104 „kršenje prava tržišnog natjecanja" definira se kao „kršenje članka 101. ili 102. UFEU-a ili nacionalnog prava tržišnog natjecanja", što govori u prilog tomu da se pojam povrede za potrebe primjene Direktive tumači na temelju sudske prakse koja se odnosi na te odredbe. Naime, prema toj sudskoj praksi, ako je više radnji ili trajno ponašanje dio „sveobuhvatnog plana" zbog njihova istovjetnog cilja narušavanja tržišnog natjecanja, riječ je o jedinstvenoj i trajnoj povredi [37] (ili, ovisno o slučaju, jedinstvenoj i ponavljanoj povredi [38]). Taj pojam Komisiji omogućuje da izreče novčanu kaznu za cijelo razdoblje povrede koje se uzima u obzir te određuje dan od kojeg počinje teći rok zastare, odnosno dan prestanka trajne povrede [39].

90. U ovom slučaju, iz Odluke C(2017) 4444 *final* proizlazi da je povreda u Češkoj Republici započela u veljači 2013. i da je u trenutku donošenja navedene odluke još trajala (točka 21. ovog mišljenja). Točno je da Komisija tu povredu nije izričito kvalificirala kao „jedinstvenu i trajnu povredu" u smislu prethodno navedene sudske prakse. To je zasigurno zato što se taj pojam osobito koristi kako bi se prikazala jedinstvenost i trajnost povreda članka 101. UFEU-a koje je počinio veći broj poduzetnika, a koje se sastoje od više dijelova.

91. Međutim, u ovom se slučaju čini očitim, a da nije potrebno izričito upotrijebiti navedeni pojam, da je povredu članka 102. UFEU-a, koju je počinio jedan poduzetnik, činilo trajno ponašanje s jednim ekonomskim ciljem i svrhom, odnosno to što je Google svoj uspoređivač proizvoda povoljnije postavljao i prikazivao na svojim stranicama s rezultatima općeg pretraživanja kako bi povećao promet prema tom uspoređivaču na štetu konkurentskih uspoređivača proizvoda [40]. Prestanak povrede stoga može biti samo trenutak u kojem je to trajno ponašanje u cijelosti prestalo.

92. Ukratko, kad je riječ o razdoblju nakon isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, 27. prosinca 2016., rok zastare nije mogao početi teći prije prestanka povrede kako ga je utvrdila Komisija, odnosno 27. lipnja 2017., osim ako sud koji je uputio zahtjev ne utvrdi da je povreda prestala na kasniji datum.

[36] Vidjeti članak 10. stavak 3. Prijedloga direktive Europskog parlamenta i Vijeća o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije od 11. lipnja 2013., COM(2013) 404 *final*.

[37] Presude od 8. srpnja 1999., Komisija/Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, t. 81.); od 7. siječnja 2004., Aalborg Portland i dr./Komisija (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P, EU:C:2004:6, t. 258.) i od 6. prosinca 2012., Komisija/Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, t. 41.)

[38] Presude od 17. svibnja 2013., Trelleborg Industrie i Trelleborg/Komisija (T-147/09 i T-148/09, EU:T:2013:259, t. 88.) i od 16. lipnja 2015., FSL i dr./Komisija (T-655/11, EU:T:2015:383, t. 484. i 498.)

[39] Presuda od 17. svibnja 2013., Trelleborg Industrie i Trelleborg/Komisija (T-147/09 i T-148/09, EU:T:2013:259, t. 62.)

[40] Vidjeti presudu od 10. studenoga 2021., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping) (T-612/17, EU:T:2021:763, t. 68. i 69.)

2. Razdoblje odvijanja povrede prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104

93. Suprotno tomu, kad je riječ o razdoblju odvijanja povrede prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, odnosno razdoblju od veljače 2013. do 27. prosinca 2016., *dies a quo* roka zastare ovisi o pravilima nacionalnog prava [41].

94. Kao što je to navedeno, među ostalim, u točkama 42. i 43. ovog mišljenja, prema naznakama suda koji je uputio zahtjev, prije prenošenja Direktive 2014/104 trogodišnji rok zastare predviđen češkim Građanskim zakonikom počinjao je teći čim je oštećenik saznao da je prouzročena šteta i tko je njezin počinitelj, a da se, u skladu s nacionalnom sudskom praksom, nije zahtijevalo da povreda poput one o kojoj je riječ u ovom slučaju prestane. Smatralo se da se šteta prouzročena takvom povredom može podijeliti te su stoga postupno počinjali teći različiti rokovi zastare. U skladu s tom sudskom praksom, jedan dio Heurekina prava na naknadu štete već bi bio u zastari prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104.

95. Međutim, kako bi se utvrdilo mogu li se ta nacionalna pravila kao takva primijeniti na dio štete za koju Heureka traži naknadu koji se odnosi na razdoblje prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, valja ispitati je li to pravo u skladu s pravom Unije. Naime, prije donošenja Direktive 2014/104, iz članka 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, već je izravno proizlazilo da pravila koja se primjenjuju na tužbe namijenjene zaštiti prava koja pojedinci ostvaruju na temelju prava tržišnog natjecanja Unije ne čine ostvarivanje tih prava praktički nemogućim ili pretjerano teškim [42]. Stoga je pitanje je li na temelju tih pravila, čak i prije donošenja Direktive 2014/104, rok zastare za podnošenje tužbe za naknadu štete zbog povrede prava tržišnog natjecanja mogao početi teći prije prestanka takve povrede.

C. Treće i četvrto prethodno pitanje: zahtjevi koji proizlaze iz prava Unije u pogledu sustava zastare prije donošenja Direktive

96. Pitanje o tome koji su zahtjevi koji proizlaze iz prava Unije kad je riječ o, među ostalim, početku tijeka roka zastare prije donošenja Direktive 2014/104 u biti odgovara trećem prethodnom pitanju i točki i. četvrtog prethodnog pitanja (odjeljak 1.). Samo ako ispitivanje tog pitanja pokaže da se pravom Unije prije donošenja Direktive nije zahtijevalo da povreda prestane da bi počeo teći rok zastare, bit će relevantne i ostale točke četvrtog prethodnog pitanje (odjeljci 2. i 3.).

1. Može li rok zastare početi teći prije prestanka povrede? (treće pitanje i četvrto pitanje točka i.)

97. Sud je u točki 50. i sljedećima presude Volvo, osobito u točkama 56. i 61., u pogledu situacije uređene nacionalnim pravom prije donošenja Direktive utvrdio da rokovi zastare određeni tim nacionalnim pravom ne mogu početi teći prije prestanka povrede.

98. Isto tako, Sud je u točkama 78. i 79. presude Manfredi i dr. [43] presudio da bi nacionalno pravilo na temelju kojeg rok zastare za podnošenje tužbe za naknadu štete počinje teći od početka zabranjenog sporazuma ili usklađenog djelovanja moglo praktički onemogućiti ostvarivanje prava na traženje naknade štete prouzročene tim zabranjenim sporazumom ili djelovanjem, osobito ako

[41] Vidjeti u tom smislu presudu Volvo, t. 50.

[42] Vidjeti u tom smislu presude od 28. ožujka 2019., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 42. i 43.) i Volvo, t. 50.

[43] Presuda od 13. srpnja 2006. (C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461)

je tim nacionalnim pravilom također propisan kratak rok zastare i to da nije moguć zastoj tog roka. Prema mišljenju Suda, u takvoj situaciji, u slučaju trajnih ili ponavljanih povreda, nije isključeno da rok zastare istekne čak i prije prestanka povrede, a u tom slučaju nijedna osoba koja je pretrpjela štete nakon isteka roka zastare ne može podnijeti tužbu.

99. Međutim, Google i Komisija smatraju da se ta utvrđenja ne mogu primijeniti u okviru ovog predmeta. Tako u ovom slučaju, za razliku od predmeta Manfredi i dr., rok zastare, čak i svaki odvojivi rok zastare, nije mogao početi teći prije odgovarajućeg saznanja. Stoga ne postoji opasnost od toga da rok istekne čak i prije nego što bi oštećenik mogao tražiti naknadu štete.

100. Usto, povreda o kojoj je riječ u predmetu Volvo bila je tajni zabranjeni sporazum, za koji je tužitelj u tom predmetu u svakom slučaju saznao tek nakon prestanka povrede. Stoga uvjet da povreda mora prestati da bi počeo teći rok zastare nije imao nikakvu stvarnu važnost za rješenje spora u navedenom predmetu.

101. Suprotno tomu, u ovom je slučaju povredu činilo javno ponašanje za koje se znalo tko je za njega odgovoran. Usto, rok zastare nije počeo teći prije nego što je oštećenik znao za te elemente te je bio dovoljno dug. Prema tome, ne čini se da je za ostvarivanje prava na naknadu štete nužno da početak tijeka roka zastare bude uvjetovan i prestankom povrede. Oštećenik svakako može prilagoditi iznos svojeg zahtjeva razmjerno proteku vremena i povećanju štete.

102. Uostalom, u skladu s utvrđenjima Suda u predmetu Cogeco Communications [44], valjalo bi ispitati sustav zastare u cjelini kako bi se utvrdilo čine li njegovi različiti elementi, ocijenjeni zajedno, u stvarnosti nemogućim ili pretjerano teškim ostvarivanje prava na naknadu štete. Međutim, to ovdje nije slučaj.

103. Naposljetku, prije prenošenja Direktive 2014/104 nijedna država članica u svojem pravnom sustavu nije uvjetovala početak tijeka roka zastare za povredu prava tržišnog natjecanja prestankom povrede. Tom je direktivom stvorena potpuno nova pravna stvarnost u tom pogledu, čiji se zahtjevi ne mogu izjednačiti sa zahtjevima načela djelotvornosti koji su dotad bili na snazi. Kada bi se zahtijevalo da se takav uvjet primjenjuje i prije provedbe Direktive, to bi moglo dovesti do priznavanja horizontalnog izravnog učinka te direktive u odnosima između pojedinaca, što bi bilo protivno ustaljenoj sudskoj praksi [45].

104. Međutim, ta se argumentacija ne može prihvatiti.

105. Tako je svakako moguće da građanska prava država članica poznaju institut trajnog prijestupa, koji se događa i zastarijeva postupno tijekom vremena. Isto tako, kada je riječ o trajnoj šteti, izvanugovorna odgovornost Unije zastarijeva postupno tijekom vremena [46].

106. Međutim, tužba za naknadu štete zbog povrede prava tržišnog natjecanja poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku strukturno se razlikuje od klasične građanskopravne tužbe za naknadu štete s osnove izvanugovorne odgovornosti.

[44] Presuda od 28. ožujka 2019. (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 45.); vidjeti također moje mišljenje u predmetu Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, t. 81.).

[45] Presuda od 14. srpnja 1994., Faccini Dori (C-91/92, EU:C:1994:292, t. 19. do 30.)

[46] Vidjeti presudu od 19. travnja 2007., Holcim (Deutschland)/Komisija (C-282/05 P, EU:C:2007:226, t. 35.); vidjeti također presude od 21. travnja 2005., Holcim (Deutschland)/Komisija (T-28/03, EU:T:2005:139, t. 69. i 70. i navedena sudska praksa) i od 20. siječnja 2021., Folschette i dr./Komisija (T-884/19, neobjavljena, EU:T:2021:27, t. 25.).

107. Najprije, ona se temelji na pravu koje proizlazi iz pune djelotvornosti članaka 101. i 102. UFEU-a koje je takve prirode da može ne samo otkloniti izravnu štetu za koju osoba o kojoj je riječ tvrdi da ju je pretrpjela, nego i neizravnu štetu nanesenu strukturi i funkcioniranju tržišta, koje nije moglo proizvesti svoj puni gospodarski učinak, osobito u korist potrošača o kojima je riječ [47]. Tužbe za naknadu štete zbog povrede pravila Unije o tržišnom natjecanju sastavni su dio sustava primjene navedenih pravila [48]. Zahtijevanjem svojeg prava na naknadu štete oštećenik pridonosi ostvarivanju ciljeva Unije i time postaje „zaštitnik" ili „provoditelj" interesa Unije [49].

108. Kada se takva tužba radi provedbe pravila tržišnog natjecanja u privatnoj sferi (*private enforcement*) temelji na povredi članka 101. ili 102. UFEU-a, pojam povrede, koji je autonoman pojam prava Unije, ne može imati drukčiji doseg od onoga koji ima u kontekstu u kojem tijela javne vlasti primjenjuju pravila Unije o tržišnom natjecanju (*public enforcement*) [50]. Prema tome, povreda na kojoj se temelji tužba za naknadu štete određena je pravom Unije.

109. Zatim, podnošenje tužbi za naknadu štete zbog povrede prava tržišnog natjecanja u načelu zahtijeva provođenje složene činjenične i ekonomske analize [51]. Situaciju usto obično obilježava asimetrija informacija na štetu oštećenika [52]. Prema tome, nacionalni propis kojim se utvrđuje datum od kojeg počinju teći rok zastare te trajanje i pretpostavke za njegov zastoj ili prekid treba biti prilagođen posebnostima prava tržišnog natjecanja [53].

110. U tom pogledu, postoje dakako povrede prava tržišnog natjecanja koje se mogu odviti trenutačno, jednom radnjom, kao što je to poziv na bojkot ili jednokratna ugovorna diskriminacija koju provodi poduzetnik u vladajućem položaju.

111. Međutim, kao što to pravilno naglašava sud koji je uputio zahtjev, zlouporaba vladajućeg položaja poput one o kojoj je riječ u ovom slučaju samo je ponašanje u njegovoj cjelini, koje je svojim opsegom, trajanjem, intenzitetom i načinom ostvarivanja dovelo ili je moglo dovesti do bitnog narušavanja uvjeta tržišnog natjecanja ili protutržišnog učinka.

112. Stoga bi, kao i u slučaju složene i trajne povrede članka 101. UFEU-a, bilo neprirodno htjeti „rascjepkati" povredu i rok zastare kad je riječ o takvoj povredi članka 102. UFEU-a koja, kao što je to navedeno u točkama 90. i 91. ovog mišljenja, isto tako ispunjava kriterije jedinstvene i trajne povrede prava tržišnog natjecanja.

113. Isto je tako nužno ne dopustiti da rok zastare istekne prije prestanka povrede kako bi se zaštitilo pravo oštećenika da dobije potpunu naknadu za pretrpljenu štetu, što je stečevina sudske prakse prije donošenja Direktive [54].

47 Vidjeti u tom smislu presude od 20. rujna 2001., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, t. 26.) i od 16. veljače 2023., Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, t. 42.).

48 Presuda od 6. listopada 2021., Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, t. 37.)

49 Vidjeti u tom pogledu moje mišljenje u predmetu Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2022:712, t. 57.).

50 Vidjeti, *mutatis mutandis*, presude od 14. ožujka 2019., Skanska Industrial Solutions i dr. (C-724/17, EU:C:2019:204, t. 47.) i od 6. listopada 2021., Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, t. 38.).

51 Presude od 28. ožujka 2019., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 46.), Volvo, t. 54., i od 20. travnja 2023., Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, t. 60.)

52 Presude Volvo, t. 55., i od 16. veljače 2023., Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, t. 43.)

53 Presude od 28. ožujka 2019., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 47.), Volvo, t. 53., i od 20. travnja 2023., Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2023:298, t. 60.)

54 Presude od 13. srpnja 2006., Manfredi i dr. (C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, t. 95.) i od 16. veljače 2023., Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, EU:C:2023:99, t. 35.)

114. Kao što to, u ovom slučaju, tvrdi Heureka, osobito kad je riječ o digitalnom sektoru, povreda može imati učinak na više razina (trgovci, oglašivači, korisnici) i promijeniti strukturu tržišta. Međutim, povredu u tom području i štetu koja iz nje proistječe vrlo je teško utvrditi prije prestanka povrede te stoga zahtjev da se tužba podnese i nakon toga postupno prilagođava povećavanjem iznosa štete za koju se traži naknada pretjerano otežava, pa čak i praktički onemogućuje ostvarivanje tog prava na potpunu naknadu štete.

115. Usto, iz sudske prakse Suda proizlazi da se pravom Unije prije donošenja Direktive već zahtijevalo da rokovi zastare ne počinju teći prije nego što oštećenik sazna za elemente koji su mu nužni za podnošenje tužbe, a to su, među ostalim, postojanje povrede prava tržišnog natjecanja i postojanje štete [55]. Međutim, čini se vrlo teškim pretpostaviti postojanje takvog znanja prije prestanka složene povrede prava tržišnog natjecanja.

116. Prema tome, isticanje da je u odnosu na oštećenika nastupila zastara samo na temelju njegova navodnog znanja za povredu stvara pravnu nesigurnost. Za razliku od toga, dvostruki uvjet znanja za povredu i prestanka povrede omogućuje precizno i pouzdano određivanje početka tijeka roka zastare, osobito u slučaju tužbi podnesenih nakon odluke tijela nadležnog za tržišno natjecanje, u interesu oštećenika, ali i počinitelja povrede.

117. Suprotno tomu, bilo bi neumjesno istaknuti prigovor zastare u odnosu na oštećenika dok povreda još traje. Usto, rizik od toga da mu se prerano prigovori da zna za povredu mogao bi čak odvratiti oštećenika od prijavljivanja povrede Komisiji ili tijelu nadležnom za tržišno natjecanje i time naštetiti djelotvornoj provedbi prava tržišnoga natjecanja.

118. Osim toga, zahtjev da povreda mora prestati da bi počeo teći rok zastare također može navesti počinitelja da prije prestane s predmetnom povredom kako bi taj rok počeo što prije teći. Za razliku od toga, sustav u kojem se zastara može rascjepkati na više uzastopnih *dies a quo* osigurava da je počinitelj povrede suočen s trajnim rizikom samo od toga da će mu biti naloženo da naknadi štetu samo za mali dio povrede, koji odgovara trajanju roka zastare, te ga stoga ne potiče na to da prestane s povredom.

119. Suprotno onomu što je Komisija tvrdila na raspravi u okviru ovog postupka, time što se za početak tijeka roka zastare zahtijeva ispunjenje dvostrukog uvjeta znanja za povredu i prestanka povrede također se ne potiče oštećenika na nedjelovanje unatoč tomu što zna za povredu, čime bi pridonosio nastanku štete. Takvo nedjelovanje protivno načelu dobre vjere posve je moguće, po potrebi, uzeti u obzir prilikom određivanja naknade štete. Suprotno tomu, takav se čimbenik ne može uzeti u obzir za određivanje početka tijeka roka zastare.

120. Iznimka od uvjeta da povreda mora prestati da bi počeo teći rok zastare zamisliva je samo u vrlo ograničenim slučajevima, konkretno ako se nacionalnim pravom prije donošenja Direktive osigurava da rok zastare ne istekne prije tog prestanka zahvaljujući drugim odredbama, na primjer primjenom pravilâ o zastoju ili prekidu roka dok odluka kojom se utvrđuje povreda ne postane pravomoćna. Čak i u takvom slučaju nacionalni sud treba provjeriti ostaje li oštećeniku dovoljno vremena za pripremu i podnošenje tužbe nakon što je odluka postala pravomoćna [56].

[55] Presuda Volvo, t. 56. do 61.

[56] Vidjeti u tom smislu Commission staff working paper accompanying the white paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules, SEC(2008) 404, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008SC0404, t. 238.

121. Budući da oštećenik traži ostvarivanje svojeg subjektivnog prava na naknadu štete, opravdano je da se na njega primjenjuje subjektivni rok zastare koji ne može početi teći prije nego što on sazna za elemente koji su mu nužni za podnošenje tužbe. U tome se razlikuje od Komisije koja izvršava svoju objektivnu nadležnost i u odnosu na koju teče samo objektivni rok zastare, u skladu s člankom 25. stavkom 2. Uredbe br. 1/2003, od trenutka počinjenja ili prestanka povrede.

122. Međutim, na temelju članka 2. Uredbe br. 1/2003, oštećenik se nalazi u istom položaju kao Komisija kad je riječ o teretu dokazivanja povrede na koju se poziva. Stoga nije opravdano staviti tu osobu u manje povoljan položaj od Komisije kad je riječ o prestanku povrede kao kriteriju za početak tijeka roka zastare. To je tim točnije jer ta osoba ne raspolaže Komisijinim kompetencijama i istražnim alatima za utvrđivanje postojanja povrede [57], nego se u praksi mora osloniti na odluku Komisije.

123. Iz tih razmatranja proizlazi da, kako bi se omogućilo djelotvorno ostvarivanje prava na naknadu štete i tako ostvarili ciljevi primjene pravila prava tržišnog natjecanja koju provode oštećenici, rok zastare za podnošenje tužbe za naknadu štete ne smije početi teći prije prestanka takve povrede.

124. Suprotno Komisijinim i Googleovim argumentima, logika na kojoj se temelje presude Volvo i Manfredi i dr. [58] može se dakle u potpunosti primijeniti na ovaj predmet. Stoga na treće pitanje i četvrto pitanje točku i. treba odgovoriti da se članku 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, protivi nacionalni propis kojim se dopušta da rok zastare prava na naknadu štete prouzročene protutržišnim ponašanjem počne teći prije prestanka tog ponašanja u cijelosti.

125. To znači da u situaciji o kojoj je riječ u glavnom postupku rok zastare nije mogao početi teći prije prestanka povrede, odnosno da je mogao početi teći najranije 27. lipnja 2017. (vidjeti točku 85. ovog mišljenja). Iz toga slijedi da taj rok nije istekao prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104, odnosno 27. prosinca 2016. U tim okolnostima, situacija o kojoj je riječ u glavnom postupku nije prestala prije isteka roka za prenošenje navedene direktive, nego je nastavila proizvoditi učinke nakon isteka tog roka, tako da se članak 10. Direktive primjenjuje na tu situaciju (vidjeti točke 74. i 75. ovog mišljenja).

2. Može li rok zastare početi teći prije nego što oštećenik sazna da ponašanje predstavlja povredu pravila tržišnog natjecanja? (četvrto pitanje točka ii.)

126. Četvrtim prethodnim pitanjem točkom ii. sud koji je uputio zahtjev pita protivi li se članku 102. UFEU-a i načelu djelotvornosti nacionalni propis u kojem se trenutak od kojeg počinje teći rok zastare ne povezuje sa znanjem za činjenicu da ponašanje o kojem je riječ predstavlja povredu pravila tržišnog natjecanja, kao što je to sada propisano člankom 10. stavkom 2. točkom (a) Direktive 2014/104. To se pitanje ne postavlja u ovom slučaju ako se na treće pitanje i četvrto pitanje točku i. dade moj odgovor, odnosno da rok zastare u svakom slučaju ne počinje teći prije nego što povreda u cijelosti prestane. Stoga ću na četvrto pitanje točku ii. odgovoriti samo podredno.

[57] U pogledu potonjeg vidjeti presudu Volvo, t. 55.

[58] Presuda od 13. srpnja 2006. (C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461)

127. U skladu s načelom djelotvornosti, rokovi zastare koji se primjenjuju na tužbe za naknadu štete zbog povreda prava tržišnog natjecanja država članica i Unije ne mogu početi teći prije nego što oštećenik sazna ili se razumno može pretpostaviti da je saznao za informacije koje su mu nužne za podnošenje tužbe za naknadu štete. Te su informacije postojanje povrede prava tržišnog natjecanja, postojanje štete, uzročna veza između te štete i te povrede kao i identitet njezina počinitelja [59].

128. Kao što je to objasnio nezavisni odvjetnik A. Rantos, u tom kontekstu, utvrđivanje trenutka u kojem je oštećenik saznao za „postojanje povrede", u smislu pravne kvalifikacije ponašanja o kojem je riječ, stvara pravnu nesigurnost. Stoga bi trebalo poći od pretpostavke da se, u okviru „follow-on" tužbi, koje se podnose nakon odluke Komisije ili nacionalnog tijela nadležnog za tržišno natjecanje [60], ako nema drugih naznaka, razumno može smatrati da je osoba saznala za elemente nužne za podnošenje tužbe u trenutku objave sažetka odluke Komisije u Službenom listu (ili odgovarajuće objave kad je riječ o odluci nacionalnog tijela nadležnog za tržišno natjecanje) [61].

129. Suprotno tomu, u okviru „stand-alone" tužbi, kada ne postoji prethodna odluka tijela nadležnog za tržišno natjecanje [62], takva poznata referentna točka za utvrđivanje tog znanja ne postoji te je, naposljetku, na nacionalnom sudu da utvrdi u kojem je trenutku oštećenik znao za „postojanje povrede" samo na temelju naznaka koje pruži tuženik. U tom pogledu, ne može se zahtijevati da pravna kvalifikacija činjenica kao povrede prava tržišnog natjecanja isključuje svaku dvojbu, što je općenito teško prije nego što se takva povreda utvrdi odlukom upravnog ili sudskog tijela. Međutim, suprotno tomu, znanje za puke činjenice ili sporadične elemente, na temelju kojih bi se moglo sumnjati na povredu prava tržišnog natjecanja, nije dovoljno da bi se oštećeniku prigovorilo da je znao za postojanje povrede. Treba postojati skup preciznih i dosljednih indicija na temelju kojih se može pretpostaviti da je pažljiva osoba razumno trebala znati da se činjenice za koje je znala ili je mogla znati mogu povezati s povredom prava tržišnog natjecanja.

130. U tom je kontekstu točno da razlikovanje u pogledu obveze dužne pažnje između poduzetnika koji imaju na raspolaganju pouzdane pravne savjete i „profesionalnih" potrošača, s jedne strane, te „običnih" potrošača, s druge strane, dodatno povećava pravnu nesigurnost [63]. Međutim, čini se opravdanim da sud, kada ocjenjuje znanje oštećenika za postojanje povrede i njegovu obvezu dužne pažnje u tom pogledu, vodi računa o toj razlici. Također se čini mogućim uzeti u obzir činjenicu da se određene povrede kao što su sporazumi o cijenama između izravnih konkurenata mogu kvalificirati kao protivne pravilima tržišnog natjecanja lakše nego druga ponašanja, osobito ona na novim tržištima, s kojima su tijela nadležna za tržišno natjecanje manje upoznata i u manjoj ih mjeri analiziraju.

131. Na temelju tih razmatranja, na četvrto prethodno pitanje točku ii. treba odgovoriti da, na temelju članka 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, rokovi zastare za pokretanje tužbi za naknadu štete zbog povreda odredbi prava tržišnog natjecanja država članica i Unije ne smiju početi teći prije nego što oštećenik sazna ili se razumno može pretpostaviti da je saznao za informacije koje su mu nužne za podnošenje tužbe za naknadu štete, među kojima je postojanje povrede prava tržišnog natjecanja. Kada se takva tužba podnosi nakon odluke tijela nadležnog za

[59] Presuda Volvo, t. 56. do 60.

[60] Za tu definiciju vidjeti mišljenje nezavisnog odvjetnika G. Pitruzzelle u predmetu Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, t. 32. do 35.).

[61] Vidjeti u tom smislu presudu Volvo, t. 71., i mišljenje nezavisnog odvjetnika A. Rantosa u predmetu Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, t. 122. i 123.).

[62] Za tu definiciju također vidjeti mišljenje nezavisnog odvjetnika G. Pitruzzelle u predmetu Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, EU:C:2022:659, t. 32. do 35.).

[63] Vidjeti mišljenje nezavisnog odvjetnika A. Rantosa u predmetu Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, t. 121. i 122.).

tržišno natjecanje, ako nema drugih naznaka, razumno se može smatrati da je do takvog saznanja došlo nakon službene objave sažetka te odluke, podložno provjeri nacionalnog suda. Ako takva odluka nije donesena, znanje za postojanje povrede može se utvrditi samo ako postoji skup preciznih i dosljednih indicija na temelju kojeg se može pretpostaviti da je pažljiva osoba razumno trebala znati da se činjenice za koje je znala ili je mogla znati mogu povezati s povredom prava tržišnog natjecanja.

3. Treba li rok zastare zastati tijekom trajanja postupka koji se vodi pred Komisijom i sudskog nadzora nad odlukom Komisije? (pitanje 4. točke iii. i iv.)

132. Svojim četvrtim prethodnim pitanjem točkama iii. i iv. sud koji je uputio zahtjev pita protivi li se članku 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, nacionalni propis kojim se u slučaju povrede prava tržišnog natjecanja ne određuje zastoj ili prekid roka zastare tijekom postupka koji se vodi pred Komisijom u vezi s tom povredom, koja i dalje traje, te koji ne sadržava ni načelo da zastoj zastare prestaje najranije jednu godinu nakon što odluka kojom se utvrđuje povreda postane pravomoćna.

133. Kao i kad je riječ o četvrtom pitanju točki ii., to se pitanje ne postavlja u ovom slučaju ako se na treće pitanje i četvrto pitanje točku i. dade moj odgovor. Stoga ću na četvrto pitanje točke iii. i iv. odgovoriti samo podredno.

134. Kako bi se utvrdilo čine li nacionalna pravila o zastari pretjerano teškim ili čak praktički nemogućim ostvarivanje prava na tužbu, valja ocijeniti nacionalni sustav zastare u cjelini. Stoga ne treba izolirano razmatrati pojedine elemente tog sustava[64]. Mogućnost zastoja roka tijekom trajanja postupka koji se vodi pred Komisijom i sudskog nadzora nad odlukom Komisije samo je jedan od njegovih elemenata.

135. Kao što to tvrdi Komisija, razlog je za zastoj roka zastare činjenica da bi podnositelj zahtjeva trebao imati mogućnost čekati ishod istrage tijela nadležnog za tržišno natjecanje i, ovisno o slučaju, sudskog nadzora nad njegovom odlukom. To će mu omogućiti da ocijeni je li počinjena povreda prava tržišnog natjecanja, da sazna za njezin opseg i trajanje i da se osloni na to utvrđenje u okviru kasnije tužbe za naknadu štete.

136. Tako je Sud u predmetu Cogeco Communications utvrdio da je ostvarivanje prava na tužbu pretjerano otežano ili čak praktički onemogućeno ako je rok zastare, koji počinje teći prije završetka postupaka čijim okončanjem nacionalno tijelo za zaštitu tržišnog natjecanja ili žalbeno tijelo donosi konačnu odluku, prekratak u odnosu na trajanje tih postupaka te tijekom takvih postupaka ne može ni zastati niti se prekidati, tako da nije isključeno da taj rok zastare istekne i prije nego što se navedeni postupci okončaju, što bi oštećeniku onemogućilo da pokrene postupak na temelju takve odluke[65].

137. Naime, iz te sudske prakse proizlazi da oštećenik mora imati mogućnost temeljiti svoju tužbu na odluci tijela nadležnog za tržišno natjecanje koja se odnosi na povredu pravila Unije o tržišnom natjecanju o kojoj je riječ. U tu se svrhu može koristiti automatski zastoj ili prekid roka zastare

[64] Vidjeti u tom smislu presudu od 28. ožujka 2019., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 45. do 55.); vidjeti također moje mišljenje u predmetu Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:32, t. 81.) i mišljenje nezavisnog odvjetnika A. Rantosa u predmetu Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2021:884, t. 101.).

[65] Presuda od 28. ožujka 2019., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 52.)

tijekom trajanja postupaka pred tijelom nadležnim za tržišno natjecanje. Međutim, čini se da se u nacionalnim sustavima može i drugim sredstvima zajamčiti mogućnost oštećenika da temelji svoju tužbu na odluci kojom se utvrđuje povreda.

138. Stoga na četvrto prethodno pitanje točke iii. i iv. treba odgovoriti da se članku 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, ne protivi sustav zastare za podnošenje tužbi za naknadu štete zbog povreda prava tržišnog natjecanja u kojem rok zastare automatski ne zastaje niti se prekida tijekom trajanja postupka koji se vodi pred tijelom nadležnim za tržišno natjecanje ili sudskog nadzora nad odlukom takvog tijela. Međutim, u skladu s člankom 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, nacionalni sustav zastare mora oštećeniku omogućivati da temelji svoju tužbu na odluci tijela nadležnog za tržišno natjecanje koja se odnosi na povredu pravila Unije o tržišnom natjecanju o kojoj je riječ.

VI. Zaključak

139. S obzirom na ta razmatranja, predlažem Sudu da na zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Městský soud v Praze (Gradski sud u Pragu, Češka Republika) odgovori na sljedeći način:

1. Kako bi se odredila vremenska primjenjivost članka 10. Direktive 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije, treba provjeriti je li situacija o kojoj je riječ prestala prije isteka roka za prenošenje te direktive ili je nastavila proizvoditi učinke nakon isteka tog roka. Radi toga valja ispitati je li na dan isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104 bio protekao rok zastare primjenjiv na situaciju o kojoj je riječ u glavnom postupku, što podrazumijeva određivanje trenutka u kojem je taj rok zastare počeo teći. U razdoblju prije isteka roka za prenošenje Direktive 2014/104 početak roka zastare određuje se u skladu s nacionalnim pravom.

2. Članku 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, protivi se nacionalni propis kojim se dopušta da rok zastare prava na naknadu štete prouzročene trajnim protutržišnim ponašanjem počne teći prije nego što to ponašanje u cijelosti prestane.

3. Na temelju članka 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, rokovi zastare za pokretanje tužbi za naknadu štete zbog povreda odredbi prava tržišnog natjecanja država članica i Unije ne smiju početi teći prije nego što oštećenik sazna ili se razumno može pretpostaviti da je saznao za informacije koje su mu nužne za podnošenje tužbe za naknadu štete, među kojima je postojanje povrede prava tržišnog natjecanja. Kada se takva tužba podnosi nakon odluke tijela nadležnog za tržišno natjecanje, ako nema drugih naznaka, razumno se može smatrati da je do takvog saznanja došlo nakon službene objave sažetka te odluke, podložno provjeri nacionalnog suda. Ako takva odluka nije donesena, znanje za postojanje povrede može se utvrditi samo ako postoji skup preciznih i dosljednih indicija na temelju kojeg se može pretpostaviti da je pažljiva osoba razumno trebala znati da se činjenice za koje je znala ili je mogla znati mogu povezati s povredom prava tržišnog natjecanja.

4. Članku 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, ne protivi se sustav zastare za podnošenje tužbi za naknadu štete zbog povreda prava tržišnog natjecanja u kojem rok zastare automatski ne zastaje niti se prekida tijekom trajanja postupka koji se vodi pred tijelom nadležnim za tržišno natjecanje ili sudskog nadzora nad odlukom takvog tijela. Međutim, u skladu s

člankom 102. UFEU-a, u vezi s načelom djelotvornosti, nacionalni sustav zastare mora oštećeniku omogućivati da temelji svoju tužbu na odluci tijela nadležnog za tržišno natjecanje koja se odnosi na povredu pravila Unije o tržišnom natjecanju o kojoj je riječ.